

Uit: *Whiteout* (2007) © Elisabeth Tonnard.

[K] **ONTSCHRIJVEN. HET WIT IN HET WERK
VAN ELISABETH TONNARD**

Dichter en beeldend kunstenaar Elisabeth Tonnard (Leerdam, 1973) debuteerde in 2003 met *Let us go then, you and I. T.S. tipp-exed*. Uitgevers die zij benaderde, wisten niet wat ze met het manuscript aan moesten: was dit poëzie, was er voor dit Engelstalige werk in het Nederlandse taalgebied een publiek? Hoewel Tonnard aanvankelijk wel degelijk een groot publiek in gedachten had, besloot ze het boek in eigen beheer en in beperkte oplage uit te geven. Het werd gerecenseerd in *NRC Handelsblad* door Ilja Leonard Pfeijffer – als poëziebundel, zij het “poëzie [...] van een type dat ik nog nooit eerder heb gezien”. Via kleinere initiatieven in Nederland en Vlaanderen kwam Tonnard in aanraking met het concept *artist's book* en ontdekte ze dat haar werk deels aansluit bij een genre dat vooral in de VS een grote traditie kende.

Let us go then, you and I is gebaseerd op de eerste twaalf regels van T.S. Eliots gedicht ‘The Lovesong of J. Alfred Prufrock’ (1915). Deze regels zijn door Tonnard bewerkt met, zoals de ondertitel al aangeeft, de correctievloeistof tipp-ex. Wordt op de eerste pagina nog de volledige tekst van Eliot weergegeven, op de pagina's die volgen zijn grote delen van diezelfde tekst wit gemaakt en blijven er steeds nog

enkele woorden over die met elkaar nieuwe zinnen vormen. Ook deze zinnen onderling worden weer nieuwe teksten. Niet duidelijk is de precieze scheidslijn: gaat het om een (nieuw) gedicht per pagina, per twee tegenover elkaar liggende pagina's, per meerdere pagina's, is het hele boek misschien één nieuw gedicht? Duidelijk is in ieder geval dat de teksten van Tonnard niet zo zeer worden geschreven als wel steeds opnieuw gedestilleerd uit een bestaande tekst, de regels van Eliot.

In 2006 vertrekt Tonnard voor een aantal jaren naar de Verenigde Staten, waar ze een Master of Fine Arts-graduaat behaalt bij de Visual Studies Workshop in Rochester. Tijdens die opleiding merkt ze dat het werken met boeken, met een mix van tekstuele en visuele elementen, haar op het lijf geschreven is. *Let us go then, you and I*, waarin het visuele aspect (de spreiding van de woorden op de pagina, het gebruik van de witte ruimte) minstens zo belangrijk is als het tekstuele, krijgt retrospectief een extra dimensie. In één van de eerste kunstenaarsboeken die Tonnard in de Verenigde Staten maakt, *Whiteout* (2006), gaat zij verder met procedé van het verbergen van (delen van) teksten, een procedé dat ik *ontschrijven* zou willen noemen.

Het woord *whiteout* heeft twee betekenissen. Enerzijds is het de Amerikaanse versie van de

Europese tipp-ex, anderzijds verwijst het naar een optisch verschijnsel dat zich kan voordoen in een sneeuwlandschap of sneeuwstorm: schaduwen, de horizon, wolken verdwijnen en de getroffen persoon kan alleen donkere objecten in zijn onmiddellijke nabijheid onderscheiden. Tonnards uitgangspunt in *Whiteout* is de definitie van dit verschijnsel in de *Glossary of Meteorology*. Die definitie bevat een aantal vetgedrukte woorden (**observer**, **horizon**, **snow cover**, **overcast** en zo verder) die op hun beurt weer verwijzen naar andere lemmata. Wat Tonnard doet, is met witte verf elk lemma bewerken, zodanig dat alleen de vetgedrukte woorden blijven staan. Op die manier ontstaat een equivalent op papier van de meteorologische *whiteout*. De pagina met het lemma **whiteout** wordt gevolgd door de pagina met het eerstvolgende vetgedrukte woord, **observer**, die op haar beurt weer vetgedrukte woorden bevat, en zo verder.

Kort na *Whiteout* verschijnt bij de Gentse uitgeverij Druksel Tonnards poëziebundel *De wereld is er* (2007), die vier gedichten bevat die elk op een andere manier een tekstuele vorm verkennen. Het laatste (en langste) gedicht, 'Ergens waar zij ook is', gaat terug op een verhaal van Tonnard zelf dat zij in 2004 had gepubliceerd in het tijdschrift *Armada*, onder dezelfde titel. Op weer een andere manier wordt hier het wissen van woorden in/uit een bestaande tekst onderzocht: alleen de 99 meest gebruikte woorden uit de oorspronkelijke prozatekst zijn zichtbaar gebleven – waaronder dus kennelijk ook de vijf woorden uit de gemeenschappelijke titel. Hoofdletters zijn verdwenen, interpunctie is eveneens niet meer te zien, en de tekst is gecentreerd vormgegeven. Het verhaal uit 2004 begint als volgt:

Zij staat voor de deur.
 Het is een bescheiden huis, donker,
 geduldig, op zichzelf. Rode bakstenen, donkere
 klimop. Een grote onverstoordbaarheid

In het gedicht uit *De wereld is er* wordt dit:

zij
 voor de deur
 het is een
 huis
 op zichzelf
 een

Ineens wordt het wit op de pagina belangrijk, krijgen woorden een andere lading, ontstaan andere betekenisverbanden. Tonnard ontschrijft haar eigen tekst.

Een omkering van het hier beschreven procedé is te vinden in één van de twee teksten die Tonnard opneemt in haar boek *The Man of the Crowd* (2012, losbladige versie 2008), waarin ze reflecteert op het gelijknamige verhaal van Edgar Allan Poe uit 1840. Het verhaal van Poe gaat over de dagenlange, vergeefse achtervolging door de verteller van een oude man in de drukke straten van Londen. Tonnards boek bevat een fotoserie, een tekst die is gecentreerd rond het woord *I* (ik) in het verhaal van Poe, en een tekst waarin het verhaal op een langgerekt uitvouwblad integraal is opgenomen. Op dat uitvouwblad zijn echter de honderd meest voorkomende woorden uit het verhaal wit gemaakt, met als resultaat opnieuw een ontschreven tekst. De tweede alinea van het verhaal van Poe begint met de volgende zin:

Not long ago, about the closing in of an evening
 in autumn, I sat at the large bow-window of the
 D— Coffee-House in London.

Bij Tonnard ziet dezelfde zin er als volgt uit:

ago, closing evening
 autumn, sat large bow-window
 D— Coffee-House .

De tekst die op deze wijze ontstaat lijkt, door de niet meer continue woordenstroom in combinatie met de vorm van het uitvouwblad, op de drukke straat uit het verhaal van Poe. In de tekst van Tonnard herhaalt zich daarbij het thema van onleesbaarheid uit het verhaal van Poe.

De hierboven geschetste subset uit het werk van Tonnard is niet uitputtend – genoemd kunnen bij voorbeeld nog worden het vileine *We are small* (2012) en het voorwoord dat zij verzorgde bij het fotoboek *Less Américains* (2012) van collega-kunstenaar Mishka Henner. Daarnaast gaat het hier maar om een klein deel van haar oeuvre, waarbij ik alleen op tekstuele zaken ben ingegaan en het minstens zo belangrijke fotografische aspect buiten beschouwing heb gelaten. Toch toont het procedé van het

ontschrijven in al zijn vormen wel een constante in dat oeuvre die in veel meer werken van Tonnard aanwijsbaar is: het creëren van betekenis door het weglaten van informatie, het blootleggen van verscholen teksten (in de breedste zin van het woord), juist door delen van de zichtbare tekst te verbergen. Op die manier is ook *Two Impulses* (2012) als een ontschreven tekst te beschouwen: het boek bestaat uit twee pagina's, met op de linkerpagina alleen een punt en op de rechter een komma. En met *The Invisible Book* (2012), een boek van nul pagina's en dus zonder tekst, heeft Tonnard in zekere zin de absolute grens van het ontschrijven bereikt.

Eind 2014 toonde het Van Abbe Museum in Eindhoven in een overzichtstentoonstelling het volledige oeuvre van Tonnard. Poëziebundels en kunstenaarsboeken lagen daarbij broederlijk naast elkaar. In de informatiemap bij de tentoonstelling omschreef Tonnard haar eerste boek *Let us go then, you and I* tegelijkertijd cryptisch en ironisch als "Nederlandse poëzie, in het Engels". Wie dus een onderscheid zou proberen te maken tussen de dichter en de beeldend kunstenaar op grond van de taal, komt meteen al voor een probleem te staan. Daarbij: in welke taal zijn boeken als *Two Impulses* en *The Invisible Book* geschreven? Productiever lijkt het om aan de hand van het procedé van het ontschrijven te laten zien hoe dichter en beeldend kunstenaar in elkaar schuiven. Tonnard is beide, en juist die combinatie maakt haar werk zo interessant.

JACK VAN DER WEIDE

<http://elisabethtonnard.com>.
